

تأثیر محافظه کاری حسابداری بر پایداری و توزیع سود

بیبا مشایخی^۱، مهدی محمدآبادی^۲، رضا حصارزاده^۳

۱. استادیار گروه حسابداری دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، ایران
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، ایران
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۱۰/۸، تاریخ تصویب: ۱۳۸۸/۲/۲۹)

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی رابطه محافظه کاری با میزان توزیع سود و پایداری آن می‌پردازد. در این پژوهش داده‌های مالی ۹۸ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران برای سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵ جمع‌آوری و فرضیات تحقیق با استفاده از تحلیل ضرایب همبستگی و مدل‌سازی رگرسیونی آزمون شده است. اولین فرضیه تحقیق به آزمون تجربی یکی از دلایل محافظه کاری و دومین فرضیه به آزمون تجربی یکی از انتقادات وارد بر محافظه کاری می‌پردازد. فرضیه اول با توجه به مبانی نظری مطرح شده از منظر تئوری نمایندگی تبیین گردیده و پیش‌بینی می‌کند با افزایش محافظه کاری، توزیع سود سهام کاهش می‌یابد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که شواهد متقاعدکننده‌ای در حمایت از این فرضیه وجود دارند. در دومین فرضیه تحقیق پیش‌بینی شده است که پایداری سود همزمان با افزایش میزان محافظه کاری کاهش می‌یابد. با استفاده از اقلام تعهدی غیر عملیاتی برای سنجش محافظه کاری، شواهد متقاعدکننده‌ای که حاکی از تایید این فرضیه باشد به دست نیامد، با این حال در صورت استفاده از نسبت تعدیل شده ارزش بازار خالص دارایی‌ها به ارزش دفتری آنها برای اندازه‌گیری محافظه کاری، فرضیه دوم تحقیق در سطح مناسبی از معنی داری پذیرفته می‌شود. بنابراین امکان اظهار نظر صریح در خصوص پذیرش یا عدم پذیرش فرضیه دوم تحقیق وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی:

۱. مقدمه

محافظه‌کاری از ویژگی‌های بارز گزارشگری مالی است که از مدت‌ها قبل با تئوری و عمل حسابداری درآمیخته است [۱۲]. به نظر واتز (۲۰۰۳)، محافظه‌کاری حداقل از ابتدای قرن بیستم تا کنون، یک ویژگی برجسته و غالب در عرصه حسابداری و گزارشگری مالی بوده است [۱۹]. تعاریف چندی از محافظه‌کاری در ادبیات رشته حسابداری به عمل آمده است. از نظر اسمیت و اسکوسن (۱۹۸۷) محافظه‌کاری عبارت است از انتخاب یک راهکار حسابداری تحت شرایط عدم اطمینان که در نهایت به ارایه کمتر دارایی‌ها و درآمدها بیانجامد و کمترین اثر مثبت را بر حقوق صاحبان سهام داشته باشد [۱۰]. ولک و همکاران (۲۰۰۱) محافظه‌کاری را این‌گونه تعریف می‌کنند: محافظه‌کاری یعنی تمایل حسابداران به شناسایی همراه با تاخیر سودها و ارزشیابی هر چه کمتر دارایی‌ها [۱۴]. بلیس (۱۹۲۴) معتقد است محافظه‌کاری یعنی شناسایی تمامی زیان‌های بالقوه و عدم شناسایی سودهای محتمل [۱۲]. باسو (۱۹۹۷) بیان می‌دارد، محافظه‌کاری عبارت است از استفاده از درجات بالاتر قابلیت اتکا برای شناسایی و ثبت سودها و اخبار خوشایند (افزایش ارزش‌ها) و در مقابل، استفاده از درجات پایین‌تر قابلیت اتکا برای شناسایی و ثبت زیان‌ها و اخبار ناخوشایند (کاهش ارزش‌ها) [۶]. محافظه‌کاری به عنوان کم‌نمایی پیوسته ارزش دفتری خالص دارایی‌ها نسبت به ارزش بازار آنها نیز تعریف شده است [۴]. در مفاهیم نظری گزارشگری مالی ایران، احتیاط (محافظه‌کاری) این‌گونه تعریف شده است «احتیاط عبارت است از کاربرد درجه‌ای از مراقبت که در اعمال قضاوت برای انجام برآورد در شرایط ابهام مورد نیاز است به گونه‌ای که درآمدها یا دارایی‌ها بیشتر از واقع و هزینه‌ها یا بدهی‌ها کمتر از واقع ارائه نشود» [۱].

محافظه‌کاری همواره مورد تاکید تدوین کنندگان استانداردهای حسابداری بوده و بر اساس الزامات این استانداردها از کاربردهای عملی فراوانی برخوردار است که برای مثال می‌توان موارد ذیل را برشمرد: بکارگیری قاعده اقل بهای تمام شده یا خالص ارزش فروش در ارزشیابی موجودی‌ها، عدم شناسایی سرقفلی و دیگر دارایی‌های نامشهودی که در داخل واحد تجاری ایجاد شده‌اند، به حساب هزینه منظور کردن مخارج تحقیق و توسعه، شناسایی و گزارش مخارج قبل از بهره‌برداری به عنوان هزینه ونه یک قلم دارایی و ...

این تحقیق درصدد است به بررسی شواهد تجربی موجود پرداخته و میزان انطباق واقعیت‌های موجود با نظرات و دلایل مطرح درخصوص محافظه‌کاری و نیز یکی از انتقادات وارد بر آن را بررسی کند. سوال اول در این تحقیق آن است که آیا با افزایش میزان محافظه‌کاری، سود کمتری بین سهامداران توزیع می‌شود و دومین سوال این است که آیا محافظه‌کاری حسابداری سبب کاهش پایداری سود می‌گردد؟ در ادامه، ساختار تحقیق به این شکل خواهد بود که در بخش دوم، پیشینه پژوهش و در بخش سوم فرضیه‌های تحقیق تبیین و ارائه می‌گردند. بخش چهارم در برگیرنده روش تحقیق و آزمون فرضیه‌ها و بخش پنجم شامل یافته‌های تحقیق می‌باشد و در بخش آخر نتیجه‌گیری صورت می‌گیرد.

۲. ادبیات محافظه‌کاری

پس از واتز (۱۹۹۳)، باسو (۱۹۹۷) پیشگام انجام تحقیقات در مورد محافظه‌کاری بوده است. یافته‌های او حاکی از وجود محافظه‌کاری و اعمال آن در گزارش‌های مالی بود [۶]. گیولی و هاین (۲۰۰۰) نشان دادند که محافظه‌کاری در طول نیمه دوم قرن بیستم روند روزافزونی را تجربه کرده است [۱۰]. پنمن و ژانگ (۲۰۰۲) نشان دادند که محافظه‌کاری همراه با تغییرات مبالغ سرمایه‌گذاری‌ها می‌تواند توضیح دهنده بازده‌های آتی سهام باشد [۱۵]. احمد و همکاران (۲۰۰۲) رابطه متقابل محافظه‌کاری و هزینه‌های تامین مالی را مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های آنها نشان می‌داد که با افزایش محافظه‌کاری اعمال شده در تهیه صورت‌های مالی، هزینه‌های تامین مالی کاهش می‌یابد [۴]. از دیگر سو فرانسیس و همکاران (۲۰۰۴) به بررسی اثر ویژگی‌های سود بر هزینه سرمایه پرداختند. آنها محافظه‌کاری را نیز به عنوان یکی از ویژگی‌های سود مورد بررسی قرار دادند ولی بین محافظه‌کاری و هزینه سرمایه‌ای که واحد تجاری تحمل می‌کند، رابطه‌ای نیافتند [۱۴]. در کشورمان نیز کردستانی و مجد (۱۳۸۶) رابطه محافظه‌کاری با هزینه سرمایه سهام عادی را بررسی نموده‌اند [۳]. یافته‌های آنها همچون فرانسیس و همکاران (۲۰۰۴) حاکی از نبود رابطه معنی‌دار بین محافظه‌کاری و هزینه سرمایه سهام است.

بررسی فرانکل و همکاران (۲۰۰۷) حاکی از آن بود که با افزایش محافظه‌کاری، توزیع سود بین سهامداران کاهش یافته است [۹]. آنها با توجه به این نتایج استدلال می‌کنند که

محافظه کاری توانسته است از منافع بستانکاران در برابر سهامداران حمایت کند. کیم و ژانگ (۲۰۰۷) نشان دادند که محافظه کاری حسابداری می تواند سبب کاهش هزینه های مالیاتی گردد [۱۲]. پائیک و همکاران (۲۰۰۷) دریافتند همانطور که دیچاو (۱۹۹۴) پیش بینی کرده بود، با افزایش محافظه کاری پایداری سود کاهش می یابد [۱۴]. با توجه به این نتایج آنها استدلال می کنند تصویب استانداردهای حسابداری که حاوی رویه های محافظه کارانه باشد متضمن هزینه هایی برای بازار سرمایه است. این استانداردها قابلیت پیش بینی سود را کاهش داده و سرمایه گذاران بالفعل و بالقوه را از مسیر گرفتن تصمیمات صحیح اقتصادی منحرف می سازند. بال و همکاران (۲۰۰۰) نشان دادند سطح محافظه کاری در کشورهای با ساختارهای قانونی انعطاف پذیر (باز) ^۱ بیش از سطح محافظه کاری در کشورهای با ساختارهای قانونی انعطاف ناپذیر (بسته) ^۲ است [۵]. علاوه بر این، بال و همکاران (۲۰۰۰) و نیز باتاچاریا و همکاران (۲۰۰۳) طی بررسیهای خود دریافتند که محافظه کاری می تواند سبب افزایش شفافیت گردد [۵] و [۷]. کردستانی و لنگرودی (۱۳۸۷) همانند رایچادوری و واتر (۲۰۰۷) رابطه متقابل دو معیار سنجش محافظه کاری را در ایران مورد بررسی قرار دادند. یافته های آنها حاکی از آن بود که بین واکنش نامتقارن سود ^۳ و نسبت ارزش بازار خالص دارایی ها به ارزش دفتری آنها رابطه منفی وجود دارد [۲] و [۱۶]. واکنش نامتقارن سود [۶]، اقلام تعهدی غیر عملیاتی، چولگی منفی توزیع سود نسبت به جریان نقدی و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری خالص دارایی ها [۱۰]، پایداری بیشتر تغییرات منفی سود نسبت به تغییرات مثبت آن [۶] و [۱۴]، واکنش نامتقارن تعدیل شده [۱۱] و ذخایر برآوردی مخفی ^۴ [۱۵] برخی از روش هایی هستند که توسط پژوهشگران برای اندازه گیری میزان محافظه کاری استفاده شده اند.

۳. تبیین فرضیه های تحقیق

به زعم برخی نویسندگان، محافظه کاری با تاثیر گذاری بر میزان سود تقسیمی، سبب کارا تر شدن قراردادهای ضمنی منعقد شده بین گروه های ذی نفع در واحد تجاری، به ویژه بین سهام داران و اعتبار دهندگان، می گردد [۱۷] و [۱۸] و [۱۹]. کاهش مالیات [۱۷] و [۱۸] و [۱۲]،

1. Common-Law Countries
2. Code-Law Countries
3. Asymmetric Timeliness
4. Estimated Hidden Reserves

بهبود نظام حاکمیت شرکتی [۱۹] و افزایش شفافیت گزارش‌های مالی [۵] و [۷] و [۱۳] از دیگر دلایل ذکر شده برای محافظه‌کاری است. تحقیق حاضر درصدد است اولین دلیل ذکر شده در بالا و نیز یکی از انتقادات وارد بر محافظه‌کاری (کاهش پایداری سود با افزایش میزان محافظه‌کاری) را بررسی و آزمون نماید.

۳-۱. محافظه‌کاری سبب کاراتر شدن قراردادهای منعقد بین گروه‌های ذی‌نفع در واحد تجاری می‌گردد.

بنابر تئوری نمایندگی، یک واحد تجاری مجموعه‌ای از قراردادهاست که بین گروه‌های ذی‌نفع منعقد شده است. این قراردادها حیطة و قلمرو واحد تجاری را تعیین می‌کنند. گروه‌های ذی‌نفع به این دلیل گرد هم می‌آیند و یک فعالیت اقتصادی را به صورت مشترک پی می‌گیرند که به خوبی دریافته‌اند انجام دادن فعالیت‌های اقتصادی به صورت مشترک هزینه‌های مبادلات را کاهش می‌دهد. آنها با کنار هم گذاشتن منابع مالی، مدیریت و مهارت‌های خود و با اتکا بر هم افزایی این عوامل با هم، یک فعالیت اقتصادی را هم‌نوا با هم و به صورت متمرکز دنبال می‌کنند. مجموعه‌ای از قراردادهای نوشته و نانوشته بر روابط بین این ذی‌نفعان حکم فرماست. این قراردادها از این جهت بین ذی‌نفعان منعقد می‌شود که اطمینان حاصل گردد یک گروه به دنبال صدمه رساندن به منافع سایر گروه‌ها نیست. در واقع هر ذی‌نفعی از این موضوع که خود وی و سایر گروه‌های ذی‌نفع در واحد تجاری، بدنبال منافع شخصی خویش هستند آگاهی دارد، بنابراین سعی می‌کند با انعقاد قراردادهایی با دیگر گروه‌ها، منافع خویش را با منافع آنها همسو ساخته و اطمینان حاصل نماید منفعت‌طلبی دیگران منافع او را تحت الشعاع قرار نخواهد داد [۸].

واتز (۲۰۰۲) بیان می‌دارد محافظه‌کاری ابزاری است برای روبرو شدن با مسایل و خطرات اخلاقی ناشی از حضور و مشارکت ذی‌نفعان مختلف در واحد تجاری، ذی‌نفعانی که هر یک، اطلاعات، بازده، مطلوبیت‌ها و تعهدات متفاوتی با سایرین دارند [۱۸]. او با مد نظر قرار دادن تئوری نمایندگی، ابراز می‌دارد، محافظه‌کاری ابزاری است که می‌تواند کاراتر شدن سازماندهی یک واحد تجاری و قراردادهای منعقد پیرامون آن را بدنبال داشته باشد [۱۷] و [۱۸] و [۱۹]. از جمله این قراردادها که اقلام حسابداری را مورد استفاده قرار می‌دهند، می‌توان به قراردادهای پاداش مدیران و قراردادهای بدهی و نیز

قراردادهای کاری با کارکنان اشاره کرد. قراردادهای بدهی با این هدف منعقد می‌شوند که اطمینان حاصل گردد توزیع منابع همواره پس از نگاه داشتن منابعی برای اعاده حقوق سایر گروه‌های ذی‌نفع (در اینجا اعتباردهندگان) انجام خواهد شد. اعمال محافظه‌کاری حسابداری از منظر اعتبار دهندگان و بستانکاران یک واحد تجاری به معنای توزیع متناسب و صحیح سود و خالص دارایی‌ها بین ذی‌نفعان است [۱۷]. محافظه‌کاری به معنی شناسایی سریعتر زیان‌ها در مقابل سودها [۶]، به کاهش سود حسابداری و خالص دارایی‌ها منجر می‌گردد. در این حالت سود سهام و پاداش کمتری هم توزیع خواهد شد و به صورت طبیعی منابع و دارایی‌های بیشتری در واحد تجاری باقی خواهد ماند. بدین ترتیب اعتبار دهندگان و بستانکاران از بازگشت منابعی که در اختیار واحد تجاری قرار داده‌اند، مطمئن خواهند شد. در این مفهوم، محافظه‌کاری حسابداری مانع از انتقال ثروت اعتبار دهندگان به سهامداران یا دیگر ذی‌نفعان می‌شود [۱۸]. تحقیق حاضر بر موثر بودن محافظه‌کاری در کارا ساختن رابطه اعتباردهندگان و سهام داران تمرکز دارد. محافظه‌کاری زمانی می‌تواند هزینه‌های نمایندگی (ناشی از توزیع بیش از حد سود سهام و انتقال ثروت از اعتباردهندگان به سهام داران) را کاهش دهد و وسیله‌ای برای حمایت از اعتباردهندگان و بستانکاران در برابر سهام داران باشد که به توزیع سود کمتر منجر شود [۹]. با این توضیح اولین فرضیه تحقیق به شکل ذیل بیان می‌شود:

فرضیه اول: با افزایش محافظه‌کاری سود سهام کمتری توزیع می‌شود.

۲-۳. *محافظه‌کاری در تضاد با اصل تطابق قرار داشته و می‌تواند پایداری سود حسابداری را کاهش دهد.*

دیچاو (۱۹۹۴) بیان می‌دارد که بهترین نوع مقابله درآمدها با هزینه‌ها، تطابق درآمدهای جاری با هزینه‌های جاری است. این در حالی است که محافظه‌کاری به سبب شناسایی سریعتر زیان‌ها و کاهش ارزش دارایی‌ها، موجب می‌شود در عمل بخشی از هزینه‌های دوره‌های آتی با درآمدهای دوره جاری، مقابله شوند. این نحوه برخورد به وضوح یک انحراف از اصل تطابق بوده، سود حسابداری را در طول زمان دچار نوعی نوسان و اختلال

نموده و از پایداری آن می‌کاهد^۱ [۱۴]. باسو (۱۹۹۷) ضمن رد این انتقاد بیان می‌دارد که به موقع بودن و استمرار (پایداری) دو جنبه متضاد در گزارشگری مالی هستند که بین آنها نوعی توازن وجود دارد. برای مثال چنانچه تمامی واقعیات موجود و همه جنبه‌های یک رویداد در دوره جاری (به موقع) گزارش شوند، اطلاعات ارزشمند و مربوط دیگری برای گزارش در دوره‌های آتی باقی نخواهد ماند. این بدان معناست که بین به موقع بودن گزارشگری و گزارش مستمر یک قلم رابطه عکس وجود دارد. از آنجا که محافظه‌کاری را می‌توان گزارشگری به موقع و زود هنگام زیان‌ها و کاهش‌های ایجاد شده در سود دانست، می‌توان پیش‌بینی کرد گزارش کاهش در سود استمرار نداشته باشد [۶]. با توجه به مطالب پیشگفته دومین فرضیه تحقیق به صورت زیر بیان می‌شود:

فرضیه دوم: با افزایش محافظه‌کاری در گزارشگری مالی، از پایداری سود کاسته می‌شود.

۴. روش تحقیق

۴-۱. نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵ می‌باشند. نمونه آماری تحقیق شامل شرکت‌هایی است که هر ۴ معیار زیر را داشته باشند:

الف) برای رعایت قابلیت مقایسه، دوره مالی آنها منتهی به پایان اسفند ماه باشد.

ب) طی سال‌های ۷۹ تا ۸۵ تغییر فعالیت یا تغییر سال مالی نداده باشند.

ج) جزء بانک‌ها و موسسات مالی نباشند.

د) اطلاعات آنها در دسترس باشد و وقفه معاملاتی بیش از شش ماه در دوره زمانی

مذکور نداشته باشند.

با مد نظر قرار دادن محدودیت‌های فوق ابتدا تعداد ۱۱۷ شرکت به عنوان نمونه انتخاب شدند. با بررسی داده‌های جمع‌آوری شده و حذف مشاهدات پرت، در نهایت نمونه تحقیق ۹۸ شرکت را شامل گردید. داده‌های تحقیق حاضر از لوح‌های فشرده آرشیو تصویری و

۱. برای مثال شرکتی که برای حسابداری مخارج تحقیق و توسعه رویه‌های محافظه‌کارانه را در پیش نمی‌گیرد (این مخارج را به حساب دارایی منظور و در سال‌های آتی مستهلک می‌کند) در مقایسه با شرکتی که مخارج مزبور را در سال وقوع به حساب هزینه منظور می‌کند (رویه محافظه‌کارانه در پیش می‌گیرد)، دارای سود پایدارتری است زیرا در هر سال مبلغ معینی به عنوان استهلاک دارایی در محاسبه سود لحاظ می‌شود در حالی که شرکت محافظه‌کار، معادل جمع این مبالغ را فقط در سال اول به عنوان هزینه در محاسبه سود وارد می‌کند.

آماري سازمان بورس اوراق بهادار تهران، پایگاه اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران و دیگر پایگاه‌های مرتبط و نیز از نرم افزار رهاورد نوین استخراج شده‌اند. تحلیل و پردازش داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS صورت گرفته است.

۴-۲. اندازه‌گیری میزان محافظه‌کاری

محافظه‌کاری یک معیار برای انتخاب اصول و رویه‌های حسابداری در شرایط ابهام و عدم اطمینان است. هنگام روبرو شدن با عدم اطمینان بایستی روش‌هایی انتخاب و اعمال شوند که در نهایت منجر به کمترین مبلغ ممکن برای سود انباشته گردند. در واقع در شرایط عدم اطمینان و بر سر دو راهی‌ها، بایستی از یک سو درآمدها و دارایی‌ها دیرتر و از سوی دیگر هزینه‌ها و بدهی‌ها زودتر شناسایی گردند [۱۰]. انتخاب و اعمال این روش‌های محافظه‌کارانه از طریق حسابداری تعهدی امکان‌پذیر می‌گردد. برای مثال شناسایی زیان کاهش ارزش موجودی‌ها فقط بر ارقام تعهدی اثرگذار است و جریان‌های نقدی را متاثر نمی‌سازد. با توجه به مطالب فوق، در این تحقیق برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری از ارقام تعهدی غیرعملیاتی استفاده می‌شود. به این دلیل از ارقام تعهدی و غیرعملیاتی استفاده می‌شود که از یک سو حسابداری تعهدی مجرای برای اعمال محافظه‌کاری است و از دیگر سو اعمال اختیار از جانب مدیران در شرایط عدم اطمینان زمینه را برای اعمال محافظه‌کاری فراهم می‌آورد. استفاده از این معیار مبتنی بر این فرض است که سطح عدم اطمینان، در رابطه با ارقامی که جز عملیات معمول و مستمر شرکت نیستند (ارقام غیرعملیاتی)، بیش از سطح عدم اطمینان در رابطه با ارقامی است که جز فعالیت‌های عادی شرکت محسوب می‌شوند [۱۰]. جمع ارقام تعهدی، ارقام تعهدی عملیاتی (سرمایه در گردش) و ارقام تعهدی غیر عملیاتی بر اساس مدل گیولی و هاین (۲۰۰۰) به شرح ذیل محاسبه می‌شود:

$$ACC_{it} = NI_{it} + DEP_{it} - CFO_{it} \quad (1)$$

$$OACC_{it} = \Delta AR_{it} + \Delta I_{it} + \Delta PE_{it} - \Delta AP_{it} - \Delta TP_{it} \quad (2)$$

$$NOACC_{it} = ACC_{it} - OACC_{it} \quad (3)$$

که در آن متغیرها به شرح ذیل تعریف می‌شوند:

ACC	جمع ارقام تعهدی	ΔI	تغییر در موجودی کالا
NI	سود خالص قبل از ارقام غیرمترقبه	ΔPE	تغییر در پیش‌پرداخت‌ها

ΔAP تغییر در حساب‌های پرداختنی	هزینه استهلاک	DEP
ΔTP تغییر در مالیات‌های پرداختنی	جریان نقدی عملیاتی	CFO
$NOACC$ اقلام تعهدی غیر عملیاتی	اقلام تعهدی عملیاتی	$OACC$
	تغییر در حساب‌های دریافتنی	ΔAR

در حالی که اقلام تعهدی عملیاتی (سرمایه در گردش) از فعالیت‌های مستمر و معمول شرکت ناشی می‌شوند، اقلام تعهدی غیرعملیاتی برای مثال شامل افزایش هزینه‌ها که ناشی از تغییر برآوردهاست، سود و زیان فروش دارایی‌ها و زیان کاهش ارزش دارایی‌های ثابت، درآمدهای انتقالی به دوره‌های آتی و سرمایه‌ای کردن مخارج است [۱۰]. از آنجا که مقادیر کوچک تر (منفی تر) اقلام تعهدی غیرعملیاتی نشانگر سطوح بالاتر محافظه‌کاری هستند، در این تحقیق برای همسو کردن جهت مقادیر جبری اقلام تعهدی غیرعملیاتی با میزان محافظه‌کاری، از قرینه این اقلام استفاده شده است. این معیار توسط پائیک و همکاران، گیولی و همکاران و باتاچاریا و همکاران نیز استفاده شده است [۱۴] و [۱۰] و [۷].

۳-۴. آزمون فرضیه‌های تحقیق

برای آزمون اولین فرضیه تحقیق از تحلیل ضرایب همبستگی استفاده می‌شود. پیش از محاسبه ضرایب همبستگی، (قرینه) اقلام تعهدی غیر عملیاتی و سود سهام توزیع شده با تقسیم بر ارزش بازار خالص دارایی‌ها هم مقیاس می‌شوند.

دومین فرضیه تحقیق بر اساس مدل معرفی شده توسط پائیک و همکاران (۲۰۰۷)، از طریق برازش مدل رگرسیونی زیر و تحلیل آماره‌های حاصل از آن، مورد آزمون قرار می‌گیرد [۱۴].

$$E_{it+1} = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot E_{it} + \alpha_2 \cdot DCON_{it} \cdot E_{it} + \varepsilon_{it+1} \quad (4)$$

که در آن:

E سود قبل از اقلام غیر مترقبه که بر ارزش بازار خالص دارایی‌ها تقسیم شده است و
 $DCON$ متغیر موهومی است که اگر سطح محافظه‌کاری یک شرکت در سال، بیش از میانه میزان محافظه‌کاری تمامی شرکت‌ها در آن سال باشد مقدار آن ۱ و در غیر این صورت مقدار آن صفر منظور می‌شود.

α_1 پایداری سود شرکت‌هایی با محافظه‌کاری پایین و $\alpha_1 + \alpha_2$ پایداری سود شرکت‌هایی با محافظه‌کاری بالا را نشان می‌دهد. پیش‌بینی می‌شود با افزایش محافظه‌کاری پایداری سود کاهش یابد یا به عبارت دیگر انتظار می‌رود $\alpha_2 < 0$ باشد (در نتیجه $\alpha_1 > \alpha_1 + \alpha_2$ خواهد بود).

۵. یافته‌های تجربی پژوهش

پس از گردآوری داده‌های مورد نیاز برای آزمون فرضیات، آماره‌های توصیفی هر یک از متغیرهای تحقیق محاسبه گردید. این آماره‌ها در نگاره ۱ ارایه شده است. برای محاسبه تغییرات در میزان حساب‌های دریافتی، موجودی‌ها، پیش پرداخت‌ها، حساب‌های پرداختنی و مالیات‌های پرداختنی لازم بود تفاضل داده‌های مندرج در ترازنامه‌های دو سال پیاپی محاسبه گردد. بنابراین تجزیه و تحلیل داده‌ها به جای ۶۸۶ (98×7) سال-شرکت با استفاده از ۵۸۸ (۹۸-۶۸۶) سال - شرکت انجام شده است.

تحقیق حاضر برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری از (قرینه) ارقام تعهدی غیرعملیاتی استفاده می‌کند. با توجه به آنکه میانه این متغیر برابر $0/056$ و نزدیک به صفر می‌باشد، می‌توان گفت تقریباً نیمی از مشاهدات دارای مقادیر مثبت ارقام تعهدی غیرعملیاتی و نیمی از آنها دارای مقادیر منفی ارقام تعهدی غیرعملیاتی هستند. به عبارت دیگر داده‌های مورد بررسی در تحقیق حاضر از نظر معیار سنجش محافظه‌کاری تقریباً به دو پرتفوی مساوی تقسیم می‌شوند. مقدار عددی میانه متغیر موهومی ($0/5$) نیز نشانگر همین موضوع است.

نگاره ۱. آماره‌های توصیفی*

متغیرها	DIV	NOACC	E_{t+1}	E_t	DCON
چارک اول	۰/۰۱۴	-۰/۰۲۰	۰/۰۸۹	۰/۰۸۶	۰
میانه	۰/۰۵۴	۰/۰۵۶	۰/۱۴۵	۰/۱۴۲	۰/۵۰۰
چارک سوم	۰/۱۰۱	۰/۱۷۹	۰/۲۰۵	۰/۲۰۱	۱
میانگین	۰/۰۶۷	۰/۱۰۸	۰/۱۲۹	۰/۱۳۴	۰/۵۰۰
انحراف معیار	۰/۰۶۵	۰/۳۵۰	۰/۱۷۰	۰/۱۴۵	۰/۵۰۰

* برای هم مقیاس کردن متغیرهای مورد بررسی، سود تقسیمی (DIV)، (قرینه) ارقام تعهدی غیرعملیاتی (NOACC)، و سود سال جاری (E_{t+1}) و سال قبل (E_t)، بر ارزش بازار خالص دارایی‌ها تقسیم شده‌اند.

اولین فرضیه تحقیق رابطه بین مقادیر اقلام تعهدی غیر عملیاتی (= قرینه اقلام تعهدی غیر عملیاتی) به عنوان شاخصی از میزان محافظه کاری اعمال شده در تهیه صورت های مالی و میزان سود توزیع شده بین صاحبان سهام را مورد بررسی قرار می دهد.

تکراه ۲. همبستگی بین متغیرهای تحقیق

متغیرها	DIV	NOACC	E_{t+1}	E_t
ضریب همبستگی	۱	-۰/۱۰۵	۰/۲۹۵	۰/۳۱۵
سطح معناداری		۰/۰۱۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
ضریب همبستگی		۱	-۰/۰۸۸	-۰/۰۷۶
سطح معناداری			۰/۰۳۳	۰/۰۶۴
ضریب همبستگی			۱	۰/۴۳۷
سطح معناداری				۰/۰۰۰
ضریب همبستگی				۱
سطح معناداری				

ضریب همبستگی سود سهام با (قرینه) اقلام تعهدی غیر عملیاتی به کمک نرم افزار SPSS محاسبه گردید. از آنجا که ضریب همبستگی برابر ۰/۱۰۵- و به لحاظ آماری در سطح ۰/۰۱۱ معنی دار می باشد اولین فرضیه تحقیق، مبنی بر اینکه با افزایش محافظه کاری سود سهام کمتری توزیع می شود، تایید می گردد. یافته های تحقیق، به شرح نگاره ۲، نشان دهنده آن هستند که سود سال جاری و سال قبل با میزان سود سهام رابطه مستقیم دارند (۰/۲۹۵ و ۰/۳۱۵). از تلفیق این یافته ها با یکدیگر می توان نتیجه گرفت شرکت هایی که قادر به حفظ روند سودآوری هستند، در حد مناسبی به توزیع منابع بین مالکان می پردازند. یافته های تحقیق همچنین نشان می دهند همانطور که انتظار می رود با افزایش محافظه کاری سود حسابداری کاهش می یابد (۰/۰۸۸- و ۰/۰۷۶-). این یافته ها همچنین نشان می دهند که حتی با چشم پوشی از سایر عوامل اثرگذار، سود سال جاری وابستگی زیادی به سود سال قبل دارد (۰/۴۳۷).

در دومین فرضیه تحقیق پیش بینی شده بود که با افزایش محافظه کاری از پایداری سود کاسته می شود. در تحقیق حاضر برای آزمون این فرضیه ضرایب رابطه (۴) تخمین زده شده است. پیش بینی می شد که در رابطه مذکور α_2 منفی و به لحاظ آماری معنی دار باشد.

نگاره ۳. نتایج حاصل از برازش مدل رگرسیونی

مقادیر متغیر موهومی براساس میانه توزیع (قرینه) اقلام تعهدی غیر عملیاتی محاسبه شده است				
بخش اول: نتایج تحلیل آماری برای ضرایب				
α_0	α_1	α_2		
۰/۰۵۷	۰/۵۳۹	۰/۰۰۴	اندازه ضریب	
۶/۶۴۶	۹/۸۵۰	۰/۰۶۸	آماره t	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۴۶۹	سطح معنی داری (sig)	
بخش دوم: نتایج تحلیل آماری برای مدل				
sig	F	adj R ²	R ²	R
۰/۰۰۰	۷۸/۰۹۱	۰/۲۰۸	۰/۲۱۱	۰/۴۵۹
بخش سوم: مفروضات رگرسیون				
عدم وجود هم خطی		نرمال بودن توزیع خطاها		ناهمبسته بودن خطاها
شاخص وضعیت		میانگین		آماره دورین واتسون
مقدار ویژه		انحراف معیار		
۱/۰۰۰	۲/۲۳۴	$-۳/۶۵ \times ۱۰^{-۱۶}$		۱/۹۶۳
۲/۰۲۱	۰/۵۴۷	۰/۹۹۸		
۳/۱۹۹	۰/۲۱۸			

نتایج حاصل به شرح نگاره ۳، نشان می‌دهد که مدل برازش شده ضمن داشتن پیش فرض‌های لازم برای انجام رگرسیون، از معنی داری مناسبی نیز برخوردار است. ضریب همبستگی چندگانه، R، نشانگر آن است که شدت رابطه متغیرهای مستقل با متغیر وابسته ۰/۴۵۹ بوده و متغیرهای وارد شده در مدل حدود ۲۰ درصد تغییرات متغیر وابسته را توضیح می‌دهند ($adj R^2 = ۰/۲۰۸$). با توجه به آماره فشر محاسبه شده ($F = ۷۸/۰۹۱$) می‌توان فرض وجود رابطه خطی بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل را در سطح مناسبی از معنی داری ($sig = ۰/۰۰۰$) پذیرفت. آماره دورین-واتسون (۱/۹۶۳) بیشتر از ۱/۵ و کمتر از ۲/۵ و میانگین و انحراف معیار خطاهای مدل به ترتیب $-۳/۶۵ \times ۱۰^{-۱۶}$ و ۰/۹۹۸ می‌باشند، بنابراین بین خطاهای مدل همبستگی وجود نداشته و نیز توزیع آنها نرمال است.

مقادیر ویژه به اندازه کافی بزرگتر از صفر و شاخص‌های وضعیت به اندازه کافی کوچک‌تر از ۱۵ هستند بنابراین امکان هم خطی (همبستگی داخلی) بین متغیرهای مستقل وجود ندارد. با این حال α_2 بر خلاف پیش‌بینی انجام شده منفی نیست، بلکه مقداری مثبت، از نظر اندازه بسیار کوچک (۰/۰۰۴) و به لحاظ آماری کاملاً بی‌معناست ($\text{sig} = ۰/۴۶۹$). بنابراین برای پذیرش فرضیه دوم تحقیق شواهد متقاعد کننده‌ای وجود ندارد.

۵-۱. آزمون‌های اضافی

مقدار جبری که برای α_2 با برازش مدل (۴) به دست آمده است از نظر اندازه بسیار کوچک (نزدیک به صفر) و به لحاظ آماری بی‌معناست. همچنین براساس تحقیقاتی که پیش از این انجام شده است، بین نسبت ارزش بازار خالص دارایی‌ها به ارزش دفتری آنها، به عنوان یک معیار سنجش محافظه‌کاری، با دیگر معیارهای سنجش محافظه‌کاری رابطه عکس وجود دارد [۱۶] و [۲]. با توجه به معنادار نبودن برآورد α_2 و یافته‌های تحقیقات قبلی، می‌توان انتظار داشت با بکارگیری معیار نسبت تعدیل شده ارزش بازار خالص دارایی‌ها به ارزش دفتری آنها برای سنجش محافظه‌کاری، به نتایج احتمالا متفاوتی دست یافت. بنابراین فرضیه دوم تحقیق مجدداً با بکارگیری معیار مزبور مورد آزمون قرار گرفت. معیار مزبور (Adjusted MTB) اولین بار توسط گیولی و هاین (۲۰۰۰) برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری بکار گرفته شد [۱۰]. برای محاسبه نسبت مزبور چنانچه یک شرکت دارای ارقام تعهدی غیرعملیاتی منفی باشد، ابتدا قدر مطلق این ارقام به ارزش دفتری خالص دارایی‌ها افزوده می‌شود و سپس ارزش بازار خالص دارایی‌ها به ارزش دفتری تعدیل شده تقسیم می‌گردد. در صورتی که ارقام تعهدی غیرعملیاتی یک شرکت مثبت باشند، هیچ تعدیلی روی ارزش‌های دفتری (مخرج کسر) انجام نمی‌شود.

نگاره ۴. نتایج حاصل از برازش مدل رگرسیونی

مقادیر متغیر موهومی براساس میانه توزیع نسبت تعدیل شده ارزش بازار خالص دارایی‌ها به ارزش دفتری آنها محاسبه شده است				
بخش اول: نتایج تحلیل آماری برای ضرایب				
α_0	α_1	α_2		
۰/۰۵۷	۰/۶۱۹	-۰/۱۶۵	اندازه ضریب	
۶/۷۲۶	۱۱/۸۱۱	-۲/۶۲۳	آماره t	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۹	سطح معنی داری (sig)	
بخش دوم: نتایج تحلیل آماری برای مدل				
sig	F	adj R ²	R ²	R
۰/۰۰۰	۸۲/۴۴۷	۰/۲۱۷	۰/۲۲۰	۰/۴۶۹
بخش سوم: مفروضات رگرسیون				
ناهمبسته بودن خطاها		نرمال بودن توزیع خطاها	عدم وجود هم خطی	
آماره دوربین واتسون	میانگین	مقدار ویژه	شاخص وضعیت	
۱/۹۵۱	$-۳/۴۸ \times ۱۰^{-۱۶}$	۲/۲۴۱	۱/۰۰۰	
	انحراف معیار	۰/۵۲۱	۲/۰۷۵	
	۰/۹۹۸	۰/۲۳۸	۳/۰۶۷	

آزمون فرضیه دوم تحقیق با استفاده از این معیار نیز از طریق برازش مدل (۴) انجام می‌شود، با این تفاوت که محاسبه مقادیر متغیر موهومی به جای میانه توزیع (قرینه) اقلام تعهدی غیر عملیاتی، براساس میانه توزیع نسبت تعدیل شده ارزش بازار به ارزش دفتری خالص دارایی‌ها صورت می‌گیرد. با توجه به ادبیات موجود، [۱۶]، [۲] و [۱۰]، نسبت بزرگتر به معنای محافظه‌کاری بیشتر است. بنابراین مقدار متغیر موهومی برای شرکت‌هایی که نسبت تعدیل شده آنها بیش از میانه نسبت تعدیل شده کل شرکت‌ها در یک سال مشخص می‌باشد، برابر یک و برای سایر شرکت‌ها صفر منظور می‌شود. نتایج حاصل به شرح نگاره ۴ نشان می‌دهد مدل رگرسیونی، علیرغم تغییری که در ورودی‌های آن داده شده است، در سطح مناسبی از معنی داری قرار داشته (sig=۰/۰۰۰ و F=۸۲/۴۴۷) و در عین حال واجد پیش فرض‌های انجام رگرسیون می‌باشد. شدت رابطه متغیرهای مستقل با متغیر

وابسته، نسبت به برآزشی که پیش از این صورت گرفته بود، اندکی افزایش یافته ($R=0/469$) و در نتیجه قدرت توضیح دهندگی تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل نیز اندکی بیشتر شده است ($adj R^2=0/217$). مقدار جبری برآورد شده برای α_2 مطابق پیش‌بینی، منفی ($-0/165$) و به لحاظ آماری معنی‌دار ($sig=0/009$) است. بنابراین در صورت استفاده از نسبت تعدیل شده ارزش بازار به ارزش دفتری خالص دارایی‌ها، برای پذیرش فرضیه دوم تحقیق شواهد متقاعد کننده‌ای وجود دارد.

۶. نتیجه‌گیری

از منظر تئوری نمایندگی، محافظه کاری سبب کاهش توزیع سود و کارا تر شدن قراردادهای منعقد پیرامون یک واحد تجاری می‌گردد. تحقیق حاضر با توجه به مبانی نظری مطرح در ادبیات حسابداری، به آزمون این پیش‌بینی می‌پردازد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که پیش‌بینی‌های مطرح شده در ادبیات حسابداری، در مورد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران نیز مصداق دارد. با توجه به این یافته‌ها می‌توان گفت اعمال محافظه کاری در حسابداری و گزارشگری مالی می‌تواند سبب تنظیم توزیع سود و از این طریق باعث کاهش تضاد منافع سهام داران با اعتباردهندگان شود.

پس از پژوهش باسو (۱۹۹۷)، محافظه کاری اغلب به معنای شناسایی سریعتر کاهش در سود در قیاس با افزایش در سود یا بکارگیری درجه‌های بالاتر قابلیت اتکا برای شناسایی افزایش در سود نسبت به کاهش در سود تفسیر می‌شود. شناسایی سریع‌تر و به هنگام‌تر رویدادهای کاهنده سود و در مقابل عدم شناخت رویدادهای افزایشنده سود می‌تواند منجر به شناسایی بخشی از هزینه‌های دوره‌های آتی در دوره جاری گردد. این امر به نوبه خود می‌تواند از پایداری سود کاسته و هزینه اخذ تصمیمات نادرست را بر سرمایه‌گذاران بالفعل و بالقوه تحمیل کند [۱۴]. در تحقیق حاضر محافظه کاری حسابداری، ابتدا با بکارگیری (قرینه) اقلام تعهدی غیرعملیاتی و سپس با بکارگیری نسبت تعدیل شده ارزش بازار خالص دارایی‌ها به ارزش دفتری آنها، تعریف عملیاتی شده و در مرحله بعد این پیش‌بینی مورد آزمون قرار گرفت. تجزیه و تحلیل آماری داده‌های جمع‌آوری شده حاکی از عدم پذیرش فرضیه دوم تحقیق با استفاده از معیار اول و در مقابل پذیرش فرضیه مزبور با

استفاده از معیار دوم است. با توجه به این نتایج امکان اظهار نظر صریح در خصوص تاثیر محافظه کاری حسابداری بر پایداری سود وجود ندارد. اظهار نظر در این مورد مستلزم انجام تحقیقات بیشتر، ابداع معیارهای با ثبات تر و دقیق تر برای سنجش محافظه کاری و در صورت لزوم کنترل تمامی متغیرهایی است که هم زمان با اعمال محافظه کاری بر پایداری سود تاثیر گذارند.

منابع

۱. سازمان حسابرسی، کمیته فنی. استانداردهای حسابداری ۱۳۸۱. شماره ۱۶۰
۲. کردستانی غلامرضا، لنگرودی حبیب. «محافظه‌کاری در گزارشگری مالی: بررسی رابطه عدم تقارن زمانی سود و MTB به عنوان دو معیار سنجش محافظه‌کاری». بررسیهای حسابداری و حسابرسی ۱۳۸۷؛ سال پانزدهم، ۵۲: ۸۹-۱۰۶
۳. کردستانی غلامرضا، مجدی ضیاءالدین. «بررسی رابطه بین ویژگی‌های کیفی سود و هزینه سرمایه سهام عادی». بررسیهای حسابداری و حسابرسی ۱۳۸۶؛ دانشگاه تهران، ۴۸: ۸۵ تا ۱۰۴.
4. Ahmed A, Billings B, Morton R, and Stanford-Harris M. the Role of Accounting Conservatism in Mitigating Bondholder-shareholder Conflicts Over Dividend Policy and in Reducing Debt Costs. *The Accounting Review* 2002; 77: 867-890.
5. Ball R, Kothari S.P, and Robin A. the Effect of International Institutional Factors on Properties of Accounting Earnings. *Journal of Accounting & Economics* 2000; 29: 1-52.
6. Basu S. "the Conservatism Principle and the Asymmetric Timeliness of Earnings. *Journal of Accounting and Economics* 1997; 24: 3-37.
7. Battacharya U, Daouk H, and Welker M. the World Price of Earnings Opacity. *The Accounting Review* 2003; 78(3): 641-678.
8. Deegan C. *Financial Accounting Theory*. McGraw-Hill; 2006.
9. Frankel R, Sun Y, Wang R. *Asymmetric Timelines of Earnings and Shareholder Distributions*. Working Paper. Washington University; 2007.
10. Givoly D, Hayn C. the Changing Time-series Properties of Earnings, Cash Flows and Accruals: Has Financial Reporting Become More Conservative?. *Journal of Accounting and Economics* 2000; 29: 287-320.
11. Khan M, and Watts R. Estimation and validation of a Firm-year Measure of Conservatism. Working Paper, Sloan School, MIT, Cambridge; 2007.
12. Kim B, Jung k. The Influence of Tax Costs on Accounting Conservatism. Working Paper. Korea Advanced Institute of Science and Technology; 2007.
13. La Fond R, and Watts R. the Information Role of Conservatism. *The Accounting Review* 2008; 83: 443-478.

14. Paek W, Chen L, and Sami L. Accounting Conservatism, Earnings Persistence and Pricing Multiples on Earnings. Working Paper. Arizona State University-West Campus, and Lehigh University; 2007.
15. Penman S. H, Zhang X.-J. Accounting Conservatism, the Quality of Earnings, and Stock Returns. *The Accounting Review* 2002; Vol. 77, 2: 237-264.
16. Roychowdhury S, and Watts R.L. Asymmetric Timeliness of Earnings, Market-to-book and Conservatism in Financial Reporting. *Journal of Accounting & Economics* 2007; 44, 2-31.
17. Watts R L. a Proposal for Research on Conservatism. Working Paper. University of Rochester. (Presented at the AAA meetings, San Francisco, CA); 1993.
18. Watts R. Conservatism in Accounting. Working Paper. University of Rochester; 2002.
19. Watts R. Conservatism in Accounting part I: Explanations and Implications. *Accounting Horizons* 2003; 17: 207-221.